

Phukuy

kawsay unanchaywan

Phukuy paypa ñawpa yuyariyninkunapi
tarikunsi, sumaq ch'isiyaq p'unchawpi,
chawpi pampapi huch'uy wayra
muyuqmanta lluqsishaspa. Hinallataq
yuyarin puqllay munasqanta, mallkikunata
chhapchisqantapas raphikunata urmasqanta
uyarimuspa, phalaq uywakunata hark'anata
churaspa, chakra runakunata ch'ukunta
quichuspa ima... Ha, ha, ha.

Phukuy ñishu phawakachaqmi
karqan, manan qasillachu tiyaq nitaq
saqsasqa kanmanchu. Huk p'unchawsi,
ch'aki qarapakunata qipanpi
phawaqashaqtin, huk awichaqta
rimasqanta uyarimusqa.

Chimpamuqtinta rikusqas
sip'ullaña uyachan kasqa, ichaqa
ñawichankunapa sumaq k'anchaynin
wahamushanman hina karan.

Chay rayku uyachantas
wayllumusqas hinaspa
muyuriqninpi qiparan,
sumaqchallata, mana
phiñachinanpaq.

Kimsa warmachakunas
awichawan kushka q'achu patati
tiyaykamushasqaku, warmachakunaqa
huk willakuyta mañanakamusharqanku.
Ch'in kanankupa qwichaqa siminpi
makiq rukanakunawan churakamusqas,
kamachimushanman hina, hinaspa uman
muyurichimusqa pipis chaypi kashanman
hina. Mana hayk'aqpas chaynata pipas
khawarqanchu Phukuyman; ichaqa
awichaqa manapuni payta rikuyta
atiranchu: huk ayphu yuraq phuyu
hina ñawichamkunapi kasqa.

“¡Uyariychis!” nispa awicha kamachikamuran.
Warmakunataq usqaylla upallakuranku. “¿Imata awichay?
Manan imatapas uyarikunchu” aswan huch'uy warma
kutichikamusqa, aswan phawakachaq kaq. “¡Upallaychis
hinaspa uyarimuychis!” waqmanta kamachikamuran
awichaqa. Warmakunataq upallakuranku hinallataq
Phukuy upallakamurantaq.

Chaymanta,
awichaqa warmakunata
willamuran huk ñawpa
willakuyta, Inti Wayrawan
qatinakusqankumanta.
Phukuy kusikuranmi
llapanta uyariyta
munasqa.

Willakuypiqa, Wayra Intiwan churapakusqaku
llapsa atipanakuypi yachanankupaq pis
ashwan kallpayuq kanman: huk chakra
runata chalinanta qichunankupaq.
Wayraqa kallpawan phukurisqas,
ichaqqa manan chakra runapa
chalinansi hurkusqachus astawansi
kunkantas p'istukusqas.

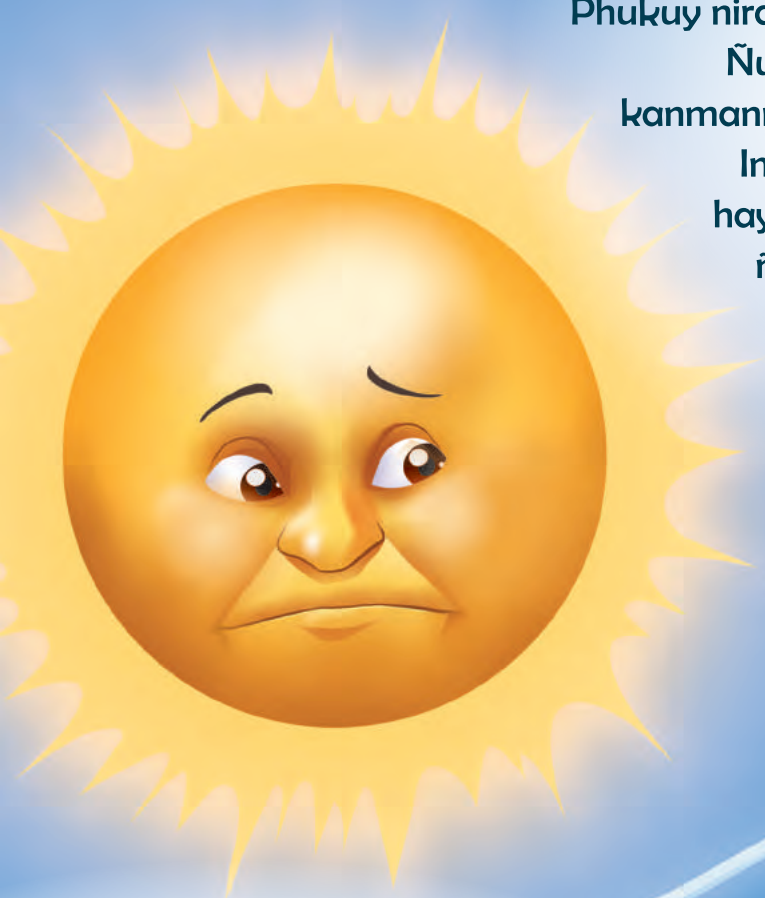
Ichaqa, Inti aschallatawan
rupachisqas hinaptinga chakra
runaqa hump'iruqtin chalinanta
hurqurakamusqas, hinata Inti
atipasqas wayrata.

Willakuy tukupuqtin, Phukuy phiñasqa pasakapusqa,
awichaq ch'ukunta pampamanraq wiqch'uchimusqa.
Phiñasqa kasharan willakuypi wayra atipachikusqa intiwan.
Awichaga wayrata musyaran imaynatam ch'ukunta
wiqch'uchimuran chaymanta asikusqa.

Intiqa, Iliwta khawaq, rikusqas Phukuy
phiñakusqanta hinaspas millayta khawarusqas.
Phukuy niran: “Chayqa ñawpa willakuyma.
Ñuqaqa atipaykimanmi riki”. “Ari,
kanmanmi”, sumaqlata kutipakamuran
Inti hinallataq niran: “ichaqa ama
hayk’aspas millayta phiñakunkichu
ñawpaq willakuykunawan nitaq
kay wakcha awichawanpas”.

Phukuy chayta
uyaripa pinqakuska hinaspa
wayrawan apachikusqa...
Eh... ichaqa pay kikin apachikusqa.

Phukuy muyuriqta mashkamusqa hinaptinga adobe ichuwan qatasqa huch'uy wasichata tarimusqa. Punkun, t'ukuntapas wisq'asqa kasharan, ichaqa huch'uy raqracha kasqa, chaypi Phukuy churakamusqa. Warmakunataq, chirimanta qatatamusharqanku awichataq misk'y siminwan sunquchankunata wayllukushasqa. Hinaspa chayta rikuspa niran huk p'unchaw quñillata kankichis mayqin ashwan chiri tutapipas nispa siminta quran.

Awichaqa mana ñawichankuna rikuyta atisqachus, velaq k'anchayninta wañuchiya munaran ichaqa mana tariyta atisqachus makichanwan, hinaptinga Phukuy phalarqan velaq k'anchay patanpi hinaspas wañuchimusqas. Awichaqa yachanman hina pin yanapasqas, asirikamusqas.

The illustration depicts a night scene with a dark blue sky. In the upper left, a crescent moon has a sad, human-like face with large, dark eyes and a downturned mouth. Below the moon, a large, white, fluffy cloud also has a sad face, looking down with a frown. The cloud is surrounded by swirling white mist. In the background, there are dark green hills and a line of trees. The foreground is filled with large, vibrant green leaves and many small, falling green leaves, suggesting a breeze or a storm. The overall mood is melancholic and atmospheric.

Phukuy llusqsimusqas
wasichamanta waqayta munaspa.
Chay aylluqa ñishu wakcha kasqa nitaq
pay yanapayta atisqachu. Sichus
phukumunman, chirita apamunman utaq
huch'uy k'anchanta wañuchinman.
Chaywanmi aswan llakisqa kapusqa
astawanraq awichaq ñawpaq willakuy
uyarimusqanmantapas. Hinaspa chaypi
tarimuran ch'aki qarapakunata chaywanmi
puqllasharqan mana munaq hina.
Umanpitaq hamut'aykamushan
imaynatan yanapayta atinman.
Killa rikusqa imanatan llakikamusqa
hinaspa yanapayta minaran. Ichaqa Inti
niran mana yanapananpapaq. "Mayñiqpiqa
hamut'ananchis. Ukhunchispi khawakuspa",
nispa Killata thanichisqa.

Paqariy chayamuqtin,
Phukuy aswan llakisqa kasharqan.

—¿Allillanchu kashanki? —Tapumurqan Inti urqukuna
chawpinpi llusqimushaqtin.

—Tutantin hamut'arqani imaynatam yanapayman
chay awichata willkachankunanmanpas, ichaqa wayra
qasalla kani chirillata apachini.

Hinaptinga Inti Phukuyta khuyapayarqan hinaspa niran:

—Ñuqa yachani imaynata yanapayta atiwaq.

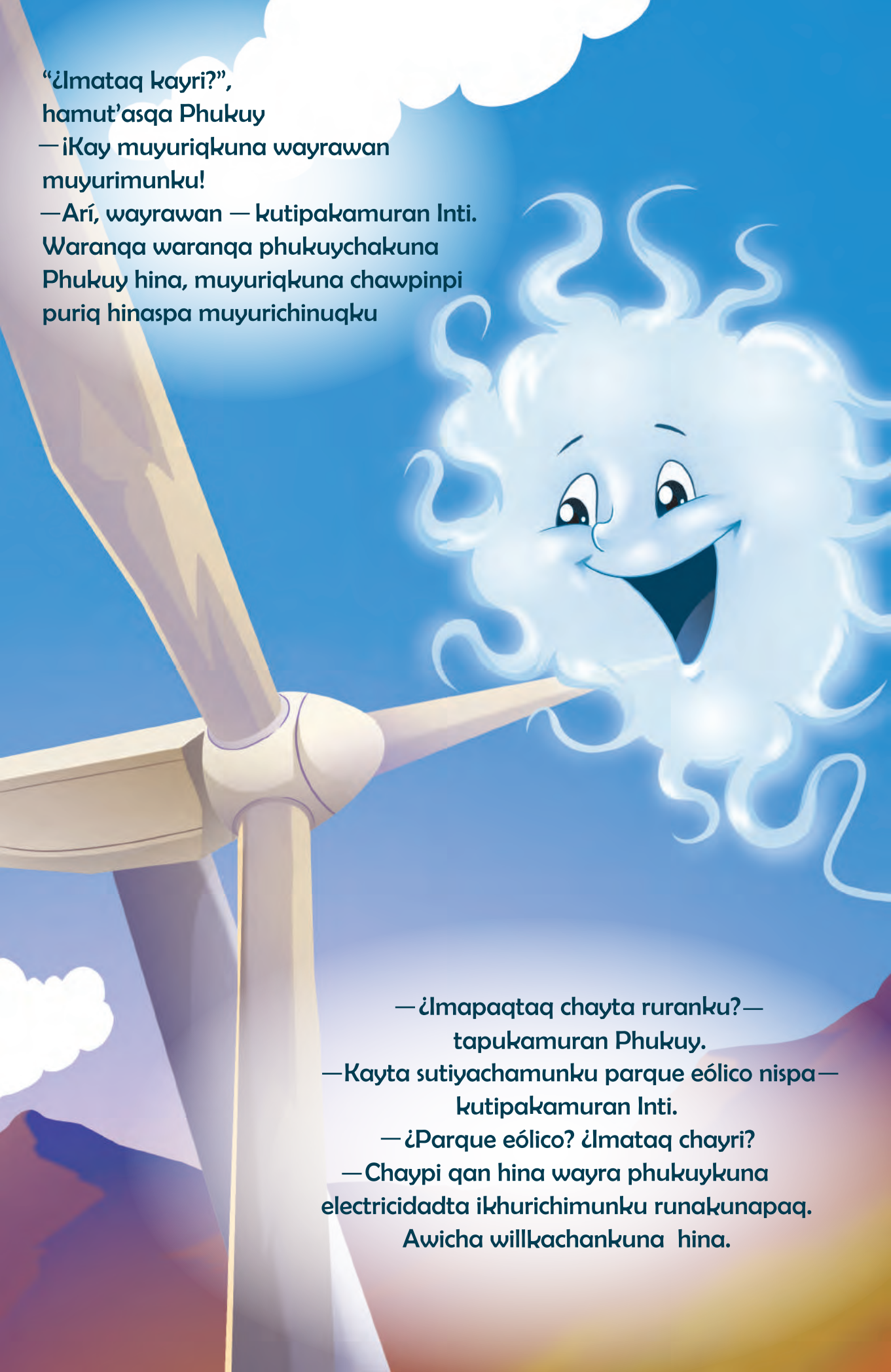
—¿Imaynata?

—Hamuy nuqawan.

Phukuy qipanta riran.
Maskipas Intiaq lllasa purisqanta
phiñachirqan, ichaqa mana imatapas
nirqanchu hina suyamurqan munayninta
suyachispa. Phukuy suyayta
yachasharqan.

Hinaspa huk hatun pampaman
chayaramurqanku. Karupitaraq
qarqan hatun yuraq torrekuna
patanpitaq kimsa aspakuna
muyumusharqanku.

“¿Imataq kayri?”,
hamut’asqa Phukuy
— iKay muyuriqkuna wayrawan
muyurimunku!
— Arí, wayrawan — kutipakamuran Inti.
Waranqa waranqa phukuychakuna
Phukuy hina, muyuriqkuna chawpinpi
puriq hinaspa muyurichinuqku

— ¿Imapaqtaq chayta ruranku?—
tapukamuran Phukuy.
— Kayta sutiychamunku parque eólico nispa—
kutipakamuran Inti.
— ¿Parque eólico? ¿Imataq chayri?
— Chaypi qan hina wayra phukuykuna
electricidadta ikhurichimunku runakunapaq.
Awicha willkachankuna hina.

Phukuy kusirakamusqa chay sumaq
willakuywan uyarispa hinaspa usqaylla
aspakunapi phawan waqmantañataq
waqmantañataq hina. Chaymanta
kutiramusqa Intita tapurimunapaq.

— ¿Imaynatataq chay aspakuna
muyuriqtin runakunata yanapan?

— Aspakunaqa kallpata
ikhurichimunku hinaspa tutapi
k'anchachimun, hinallataqmi
chiripi q'uñichikamullantaq.

Phukhuy ancha kusionpa
kasharan hinaspam waqmanta
kutirqamullantaq aspakunapi
mururimunantaq. Chaymantataq,
hukñinmanta, Intiman waqmanta
chimpallantaq tapumunantaq.

— ¿Ima raykutaq manaraq awichaq
wasinman chay kallpa chayamunraqchu?

— Chay rayku kayman apamurayki, Phukuy.
Qanmi chay wayra kallpanta ikhurichimunki
awicha willkachankunapas manaña
chirimanta kanankupaq.

— ¡Hinaspa tutapi k'anchaqniyuq kanqaku!

— ¡Riki! Chay k'anchayqa manaña
wañuchiya atinkiñachu.

Ha, ha, ha...

Chaywan Phukuy tariramusqa
huk hawa qhipananpaq wiñaypaq.
Yaqapascha mayñiqpiqa llakiywan
yuyarinman puqllayninkunata,
ichaga khunan yachañña allin
kasqanta rurayninmantapas
wakin yanapananpaq.
Chayta sunquchanta hunt'achimuran
ancha kusiqa khawakusqa
awichaq wasinman haykusa
willkachankunata allin p'istusqa
rukuspa chay q'uñichiywan,
hinallataq awichaq kusiqa
uyachayuq k'anchay kinraypi.

Yaqapascha awichaqpa
ñawichankuna mana rikuqchu, ichaqa
yachanqa ayllun allin kawsayninmanta.
Chayqa mana kusichiyllachu quran
aswanmi Phukuy kawsayninta
unancharqan.

Tiqsi muyu ñawpinkunapi, Killa Intiwan kushka
asikunku sunqunkutaqsi hunt'asqa.

TUKUYNIN

¡Kikin paqariq kallpakunapa allin rurayninkunata yachay!

Imaynatataq khunan yachaparanchis kay sumaq willakuypi, kikin paqariq kallpakunawan electricidadta wasinchispi churakusunman. Ichaqa manan chayllachu, hinallataqmi yacharanchis chay kallpakunapa allin rurayninkunantapas. Astawan yachamuy kaypi:

¡Mana tukukuq!

Electricidadpa kallpa sapachallan paqariq pachamamaq kayninmanta achkhallana yaku, wayra, inti hina.

Allpa kawsayninchis qhawan

Wakin kikin ikhuriq kallpakuna, eólica intipa kallpakunapas, mana allpanchista k'irinchu electricidadta mirachiqtin. ich'uya kikin allpanchismanta kakunku!

Unay kawsaypaq

Mama taytaykimanpas willay kay kikin ikhuriq kallpakunawan ruraykunawan ima llaqtanchisqa wiñaringa hinallataqmi, allpa kawsayninchista waqaychanqa.

Kay willakuyqa kikin yachachiq Manuel Hernán Herrera Quispepa ruraynin, Yachay Wasimanta "San Ramón" (Tarma, Junín), IV Peru llaqta Yachachiq Llalliyipi "Qanwan kushka yachachiyku", Osinergmin ruraynin 2018 watapi.

Más información sobre el concurso en <http://cuentos.osinergmin.gob.pe/>

 www.osinergmin.gob.pe

 /Osinergmin

 219-3410 (Lima) / 0800-41800